

аспірант кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільський національний економічний університет

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТІВ УСІХ РІВНІВ

Удосконалені методичні засади статистичного аналізу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Складена схема джерел формування системи статистичних показників податкових надходжень до бюджету. Визначені основні напрями та методи статистичного аналізу податкових надходжень до бюджету. Здійснено статистичний аналіз впливу зміни ВРП на рівень податкових надходжень до зведеного бюджету Тернопільської області.

Усовершенствованные методические основы статистического анализа налоговых поступлений в бюджеты всех уровней. Составлена схема источников формирования системы статистических показателей налоговых поступлений в бюджет. Определены основные направления и методы статистического анализа налоговых поступлений в бюджет. Осуществлен статистический анализ влияния изменения ВРП на уровень налоговых поступлений в сводный бюджет Тернопольской области.

Improved methodological principles of statistical analysis of tax revenues to budgets of all levels. The folded scheme of sources formation of statistical indicators of tax revenue. The basic directions and methods of statistical analysis of tax revenue are defined. Done statistical analysis of the impact of changes GRP on the level of tax revenues to consolidated budget of Teronopil region.

Ключові слова: ВРП, методи статистичного аналізу, податкові надходження, статистичні показники, факторний аналіз.

Ключевые слова: ВРП, методы статистического анализа, налоговые поступления, статистические показатели, факторный анализ.

Keywords: GRP, methods of statistical analysis, tax payments, statistical indexes, factor analysis.

Постановка проблеми. Основну частину державних фінансів формують податкові надходження. При цьому податкову систему України важко назвати досконалою. Головним завданням процесу оподаткування є максимально

можливе забезпечення балансу інтересів держави і її суб'єктів, які є мінливими у часі. На динаміку ж самих податкових надходжень здійснюють вплив різного роду фактори. Відповідно до вищевказаного слід зазначити, що проведення статистичного аналізу поточного стану та тенденцій розвитку оподаткування з позиції системності є досить актуальним.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питаннями методичного забезпечення статистичного аналізу займаються багато вчених – статистиків. Статистичне дослідження сфери податків здійснювали С. Герасименко, А. Головач, Н. Головач, А. Єріна, В.Захожай, А. Ревенко, А. Шустіков тощо.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних методів, за допомогою яких проводиться комплексний статистичний аналіз податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Виклад основного матеріалу. Використання статистичних методів у дослідженнях дозволяє вивчити, охарактеризувати та проаналізувати кількісні та якісні сторони процесу оподаткування у їх нерозривному зв'язку. Для досягнення цієї мети необхідно здійснити наступні етапи комплексного дослідження:

- 1) збір первинних даних у результаті спостереження;
- 2) зведення і групування отриманих даних з метою подальшого їх аналізу;
- 3) безпосереднє проведення комплексного статистичного аналізу за напрямками, що дозволяють дослідити податкові надходження до бюджетів усіх рівнів.

Методичне забезпечення статистичного дослідження податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів передбачає:

- характеристику властивостей об'єкта дослідження (сутність, розвиток, процеси формування, результати діяльності та фактори впливу);
- вибір системи показників формування податкових надходжень;
- дослідження взаємозв'язків між показниками.

Рис. 1. Процес формування системи статистичних показників податкових надходжень до бюджету*

* Складено автором з урахуванням етапів бюджетного процесу

Якщо розглянути етапи законодавчо закріпленого бюджетного процесу, то можна простежити певну закономірність між їх проведенням та формуванням системи статистичних показників податкових надходжень. На рис. 1 представлені основні джерела формування системи статистичних показників податкових надходжень до бюджету.

Структуруючи статистичні показники податкових надходжень відповідно до наведеної схеми їх можна поділити на: прогнозні, планові та фактичні. Вони характеризують рівень виконання дохідної частини зведеного, Державного та місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень.

Зміна значень основних статистичних показників податкових надходжень у Тернопільській області за 2005 – 2010 рр. представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Стан податкових надходжень до бюджетів Тернопільської області

(млн. грн)

Роки	Прогноз			Факт			Відхилення факту до прогнозу					
	Всього	в т. ч.		Всього	в т. ч.		Зведений бюджет (всього)		в т. ч.			
		Державний	Місцевий		Державний	Місцевий			Державний		Місцевий	
							+/-	%	+/-	%	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2005	562,14	292,36	269,78	559,51	284,61	274,90	-2,63	99,5	-7,8	97,4	5,12	101,9
2006	691,88	361,22	330,66	715,37	365,87	349,50	23,49	103,4	4,65	101,3	18,84	105,7
2007	906,33	450,69	455,64	936,79	435,52	501,27	30,46	103,4	-15	96,6	45,63	110,0
2008	1188,06	570,17	617,89	1247,64	571,52	676,12	59,59	105,0	1,35	100,2	58,24	109,4
2009	1244,11	592,93	651,18	1160,35	473,34	687,01	-87,3	93,0	-120	79,8	35,83	105,5
2010	1387,34	632,50	754,84	1353,84	549,74	804,10	-33,5	97,6	-83	86,6	49,26	106,5

Джерело: розраховано автором за даними про доходи бюджетів Тернопільської області

Аналізуючи наведені дані зазначимо, що відхилення фактичних значень від прогнозних мають як позитивну, так і від'ємну тенденцію. Стабільно позитивним залишається перевищення прогнозних показників надходження податкових платежів до місцевих бюджетів.

Важливим етапом дослідження є вибір інструментарію, що включає систему показників та статистичну методологію. При цьому до показників висувається ряд вимог: достовірності, актуальності, компактності тощо.

Схематично напрями статистичного аналізу податкових надходжень до бюджету представлено на рисунку 2.

Під час проведення статистичного аналізу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів широко застосовуються типологічні, структурні та аналітичні групування, динамічні ряди, структурні зрушення, які допомагають дослідити структуру та динаміку конкретного явища, закономірності його перебігу, зв'язки та взаємозалежності окремих елементів загальної сукупності. Важливу роль відіграють методи кореляційно – регресійного аналізу та багатofакторні індексні моделі, за допомогою яких можна дослідити вплив на формування податкових надходжень різноманітних факторів.

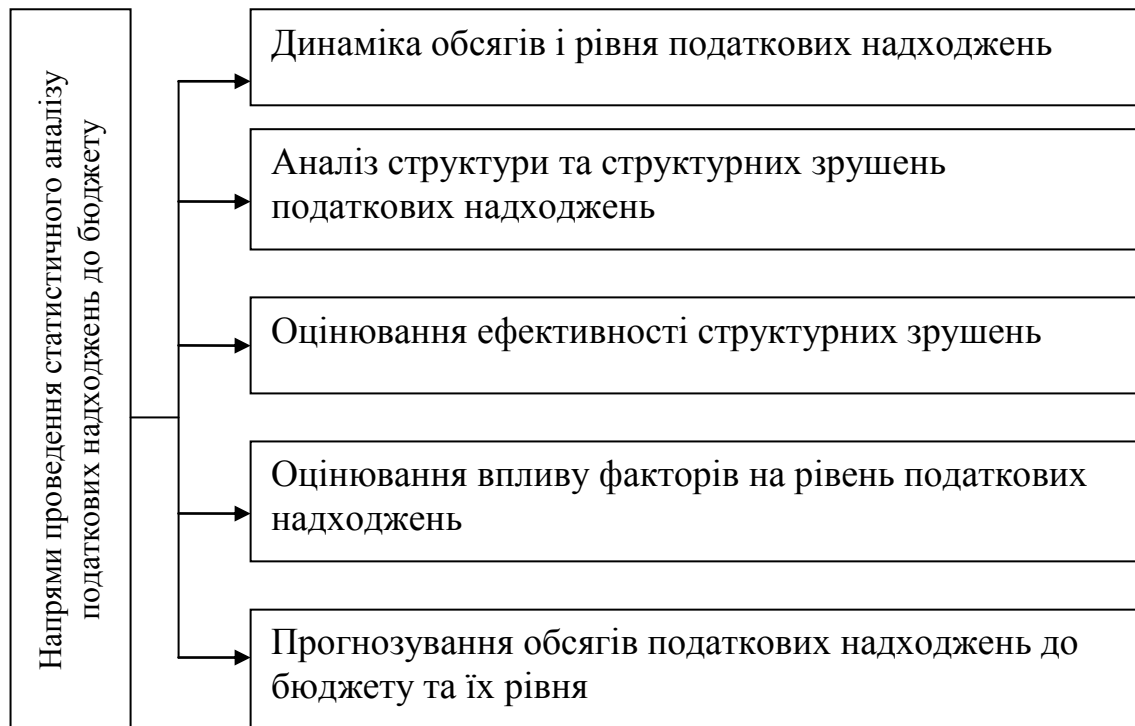

Рис. 2. Основні напрями статистичного аналізу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів*

* Складено автором самостійно

Увесь комплекс податкових платежів розподіляється на надходження до загального та спеціального фонду. Крім того збір того чи іншого податку закріплюється за відповідним відділом податкової служби. У кожній групі податків є спільні ознаки: об'єкт оподаткування, база оподаткування чи інші.

Для проведення комплексного статистичного аналізу сплати податків необхідно застосовувати цілий ряд статистичних методів дослідження. Значний спектр завдань вирішується при застосуванні індексів фіксованого та змінного складу. Під час організації процесу сплати податків виникає потреба у моделюванні надходжень податкових платежів, яке можна здійснити з допомогою методів аналізу динамічних рядів. Застосування методів кореляційно – регресійного, кластерного аналізу дають змогу проводити регулювання та прогнозування податкових платежів до бюджетів усіх рівнів.

Загальний рівень податкових надходжень визначається шляхом відношення суми податкових надходжень (ПН) до величини ВВП (на регіональному рівні - ВРП).

У таблиці 2 наведено розрахунок частки у ВРП податкових надходжень до зведеного бюджету Тернопільської області.

Таблиця 2

Розрахунок частки податкових надходжень до зведеного бюджету
Тернопільської області у ВРП

Вид платежів	2008		2009	
	млн. грн.	% ВРП	млн. грн.	% ВРП
1	2	3	4	5
Податкові надходження	1247,64	11,75	1160,35	10,39
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	670,93	6,32	633,32	5,67
у тому числі:				
податок з доходів фізичних осіб	516,10	4,86	528,05	4,73
податок на прибуток підприємств	154,83	1,46	105,27	0,94
Податки на власність	32,68	0,31	30,12	0,27
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	55,39	0,52	63,57	0,57
з них плата за землю	38,62	0,36	47,91	0,43
ПДВ з вироблених в Україні товарів	321,63	3,03	280,59	2,51
Акцизний збір з вироблених в Україні товарів	46,62	0,44	39,33	0,35
Місцеві податки і збори	10,40	0,10	10,34	0,09
Фіксований сільськогосподарський податок	3,20	0,03	3,04	0,03
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	35,75	0,34	34,47	0,31
Інші податки	71,05	0,67	65,57	0,59
ВРП за ринковими цінами	10618		11173	

Джерело: розраховано автором на основі даних статистичної звітності про податкові надходження Тернопільської області

На основі цих розрахунків оцінюється сила впливу факторних ознак на обсяг податкових надходжень.

Проаналізуємо динаміку податкових надходжень щодо валового регіонального продукту:

$$\hat{E} = \frac{\check{I} \check{I}}{\hat{A} \check{D} \check{I}} \quad (1)$$

де K - рівень податкових надходжень щодо ВРП.

Таблиця 3

Розрахункові показники щодо проведення аналізу зміни податкових надходжень у Тернопільській області

Показники	2008 рік	2009 рік
Обсяги податкових надходжень, млн. грн.	1247,64	1160,35
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	10618	11173
Рівень податкових надходжень щодо ВРП	0,118	0,104

Згідно наведених даних проведемо факторний аналіз динаміки обсягу податкових надходжень.

$$\Delta \check{I} \check{I}_{\hat{A} \check{D} \check{I}} = (\hat{A} \check{D} \check{I}_1 - \hat{A} \check{D} \check{I}_0) \times \hat{E}_0 \quad (2)$$

$$\Delta \check{I} \check{I} = (11173 - 10618) * 0,1175 = 65,21$$

$$\Delta \check{I} \check{I}_{\hat{E}} = (\hat{E}_1 - \hat{E}_0) \times \hat{A} \check{D} \check{I}_1 \quad (3)$$

$$\Delta \check{I} \check{I} = (0,1038 - 0,1175) * 11173 = -153,07$$

$$\Delta \check{I} \check{I} = \check{I} \check{I}_1 - \check{I} \check{I}_0 \quad (4)$$

$$\Delta \check{I} \check{I} = 1160,35 - 1247,64 = -87,29$$

Таблиця 4

Зміна обсягу податкових надходжень до бюджету

Зміна обсягу податкових надходжень за рахунок зміни рівня надходжень по відношенню до ВРП, млн. грн.	-153,07
Зміна обсягу податкових надходжень за рахунок зміни ВРП, млн. грн.	65,21
Загальна зміна обсягу податкових надходжень, млн. грн.	-87,29

Порівняно із 2008 р. у 2009 р. зменшилась сума податкових надходжень на 87,29 млн. грн. За рахунок зниження рівня податкових надходжень по відношенню до ВРП загальний обсяг податкових платежів знизився на 153,07 млн. грн, а за рахунок збільшення ВРП підвищився на 65,21 млн. грн.

Таким же чином проводиться факторний аналіз динаміки рівня податкових надходжень до ВРП. Послідовність розрахунків наступна:

$$\Delta \hat{E}_{\hat{I}\hat{I}} = \frac{\hat{I}\hat{I}_1 - \hat{I}\hat{I}_0}{\hat{A}\hat{D}\hat{I}_0} \quad (5)$$

$$\Delta \hat{E}_{\hat{I}\hat{I}} = \frac{1160,35 - 1247,64}{10618} = -0,0082$$

$$\Delta \hat{E}_{\hat{A}\hat{D}\hat{I}} = \frac{\hat{I}\hat{I}_1}{\hat{A}\hat{D}\hat{I}_1} - \frac{\hat{I}\hat{I}_1}{\hat{A}\hat{D}\hat{I}_0} \quad (6)$$

$$\Delta \hat{E}_{\hat{A}\hat{D}\hat{I}} = \frac{1160,35}{11173} - \frac{1160,35}{10618} = -0,0055$$

$$\Delta \hat{E} = \hat{E}_1 - \hat{E}_0 \quad (7)$$

$$\Delta \hat{E} = 0,1038 - 0,1175 = -0,0137$$

Таблиця 5

Зміна рівня податкових надходжень у Тернопільській області

Зміна рівня податкових надходжень до ВРП за рахунок зміни обсягу податкових надходжень до бюджету	-0,0082
Зміна рівня податкових надходжень до ВРП за рахунок зміни ВРП	-0,0055
Загальна зміна віношення податкових надходжень до ВРП	-0,0137

Порівняно із 2008 р. рівень податкових надходжень до ВРП у 2009 р. зменшився на 1,37 в. п. За рахунок зміни обсягу податкових надходжень знизився на 0,82 в. п., а за рахунок зміни рівня ВРП знизився на 0,55 в. п.

Висновки. Методичне забезпечення статистичного аналізу податкових надходжень формується відповідно до наявних статистичних даних щодо процесу оподаткування та власне мети дослідження. Адже лише після проведення якісного статистичного аналізу наявної інформації приймаються

ефективні, науково обґрунтовані управлінські рішення для покращення економічної ситуації як на рівні держави, так і окремого регіону.

Надзвичайно важливим є дослідження зміни величини статистичних показників податкових надходжень на регіональному рівні, оскільки завдяки своїй інформативності це дає можливість оцінити стан регіону та ступінь його участі у формуванні зведеного бюджету України.

Використана література

1. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посібник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач. – К: КНЕУ, 2005. – 333 с.
2. Головач А.В. Фінансова статистика (з основами теорії статистики): Підручник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач, А.А. Шустіков. – К.: МАУП, 2005. – 496 с.
3. Крисоватий А.А., Десятнюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 331 с.
4. Лондар С. Л. Фінанси : навчальний посібник для ВНЗ / С.Л. Лондар, О.В. Тимошенко. - Вінниця : Нова Книга, 2009. - 384 с.
5. Методологічні положення зі статистики
www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/titul.html
6. Милявська Е.П. Податкова система: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]/ Е.П. Милявська, О.М. Сердюк. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 336 с.
7. Шустіков А.А. Фінансова статистика: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 290 с.
8. Юрій С.І. Фінанси: підручник / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.